سواد رسانه‌ای چگونه می‌تواند در مواقع بحران به داد جامعه برسد؟

فیک نیوزها و تقوای مجازی

محمد معصومیان
گزارش نویس

هـر روز خبر بحرانـی تـازه فضای رسانه‌های مجـازی ایـران را در می‌نـوردد. یک روز سـیل، روزی دیـگر زلزلـه؛ بحران‌هـای اجتماعـی و اقتصـادی و سیاسـی در انـواع و اندازه‌هـای مختلـف کـه بـه تنـاوب جـای یکدیگـر را پـر می‌کنند و آنچه مدام در این بحران‌ها از سوی متخصصـان رسـانه طـرح می‌شـود، مسـأله مهمـی بـه نـام سـواد رسانه‌ای اسـت؛ حلقه مفقـوده‌ای که می‌تواننـد بحران‌های بـزرگ را کوچـک و مسـائل کوچک را فاجعـه غیرقابل کنترل جلوه دهد.

مـردم سـردرگم و مسـئولان مسـتأصل و رسـانه‌های رسـمی عقب‌افتـاده از سـونامی اخبار را که بگذاریم کنار شـبکه‌های اجتماعی بـا حرکت در مرز باریک و مبهم فکت و فیک، نتیجه می‌شـود بی‌اعتمادی بیشتر و ناامیدی روزافزون‌تـر مـردم. اما چطور می‌توان راسـت و دروغ خبـر را فهمید؟ میـان این طوفان باید کجا ایستاد تا باد حادثه عقل و هوش را با خود نبرد؟ نقش مسئولان و رسانه‌ها چیست؟

مجیـد رضائیان اسـتاد دانشـگاه و پژوهشـگر ژورنالیسـم معتقـد اسـت مـردم در فضـای مجـازی رفتارهای هیجان‌آمیـزی از خود بروز می‌دهند که علت آن برخوردار نبودن از سـواد رسـانه‌ای اسـت. او عمـده مشـکل خبرهـای منتشر شده در شـبکه‌های اجتماعـی را فقدان سـندیت و مشـروعیت می‌دانـد: «بایـد بـه مـردم بگوییـم این چیـزی که شـما می‌بینید اطلاعـات تکمیلـی نیسـت بلکه فکت اسـت. وقتـی می‌گوییم «زلزله آمد» این فکت اسـت و وقتی به ریشتر زلزله اشاره می‌کنیم اطلاعات تکمیلی. در شـبکه‌های اجتماعـی فکت‌های مختلفی مطرح می‌شـود که اطلاعات ندارد و در پروسه نشر و بازنشر با کامنت‌های مختلفی که روی آن سـوار می‌شود اصطلاحاً طبق نظر مؤسسه رویترز و آکسفورد که به‌طور مشترک در این زمینه کار کرده‌اند فکت به پسافکت تبدیل می‌شود، یعنی یک کلاغ به چهل کلاغ تبدیل می‌شود.»

رضائیـان معتقد اسـت مـردم در شـبکه‌های اجتماعی بسرعت از فکت به سمت پسافکت می‌رونـد و دقیقـاً ایـن فاصله جایی اسـت که باید یک فعال رسـانه یا رسانه‌های معتبر در آن نقطه بایسـتند و در واقع با دادن اطلاعات تکمیلی از چرخه بی‌حاصل فکت به پسافکت جلوگیـری کننـد: «مـا بایـد زمانـی کـه فکـت مطرح می‌شـود آنجا بنشـینیم و سـعی کنیم آموزش‌های روزنامه نـگاری را از همانجا آغاز کنیم. با این کار بلافاصله جلوی فکت‌محوری را خواهیـم گرفت و تأثیـر آن را از بین خواهیم بـرد. می‌توان بـا یک کامنت حـاوی اطلاعات تکمیلی سوار بر موج شد و فکت را در سایه قرار داد. تنهـا راه جلوگیـری از ایـن چرخه، حضور روزافزون در شـبکه‌های اجتماعـی است چون راه دیگری برای مقابله وجود ندارد.»

او ایـن کار را وظیفـه اجتماعـی و حرفـه‌ای افرادی می‌داند که از سـواد رسانه‌ای برخوردار هستند: «خود این حضور بین فکت و پسافکت آموزش اسـت. ما اگر چند بار این کار را بکنیم برای بسیاری این مسأله فرهنگ‌سازی می‌شود کـه هر چیزی را بازنشـر ندهند و مراجعه کنند بـه کانال‌هـای مختلـف و اطلاعـات خـود را بسـرعت افزایش دهنـد. افرادی که ایـن کار را در صفحات خود می‌کنند به مرور نقش مرجع را ایفـا می‌کنند و ما باید سـعی کنیم با حضور فعالانه خود تبدیل به مرجع شویم.» رضائیان راهکارهایی مانند آموزش رسـانه و مختصات آن را از طریـق پخـش زنـده اینسـتاگرام یـا انتشـار ویدئوهـای کوتـاه و تأثیرگـذار را بـرای فرهنگ‌سازی در این زمینه راهی دیگر برای بالا بردن سواد رسانه‌ای می‌داند. آموزش از طریق کتاب‌هـای درسـی بـه زبـان سـاده در مقاطع ابتدایی و پایه، یکی از راه‌هایی اسـت که از نظر محمدمهدی فرقانی استادیار دانشگاه علامه طباطبایی می‌تواند در بالا بردن سواد رسانه‌ای نقش داشـته باشـد: «این آموزش‌ها می‌تواند بتدریـج در مقاطـع دبیرسـتان و دانشـگاه بـا سـرفصل‌هایی ماننـد شـناخت سـاختار رسانه‌های بین‌المللـی و داخلـی، مدیریـت و مالکیـت رسـانه، رابطـه رسـانه بـا قـدرت و منافعـی کـه در این بین وجود دارد، رسـالت و مسئولیت روزنامه‌نگاران، ادامه یابد.» او طریق دوم آموزش را استفاده از پتانسیل خود رسانه بـرای آمـوزش بـه مـردم می‌داند: «رسـانه‌ها در کنـار اطلاعـات و اخبـار و گزارش‌هایـی کـه به‌طور معمول منتشر می‌کنند به‌طور ضمنی و صریـح در ارتباط با وظایف و مسـئولیت‌ها و کارکرد رسـانه، به مردم آموزش دهند تا از این طریق قدرت تشـخیص و انتخـاب را در مردم بالا ببرند تا جایی که دیگر مردم خودشان ابزار تشخیصی مناسب را در اختیار داشته باشند.»

آیا سـواد رسـانه‌ای به تنهایی هـدف را محقق می‌کنـد؟ در واقع اگر تمامـی افراد جامعه زیر و بم راسـتی‌آزمایی یک خبر را بدانند دیگر در بحران‌ها کسی اقدام به بازنشر یک خبر بدون پشـتوانه صحیـح خبـری نمی‌کنـد؟ فرقانـی معتقد اسـت سواد رسـانه‌ای شرط کافی برای رسـیدن به ایـن مرحله نیسـت. او با اشـاره به بی‌اعتمـادی تاریخـی مـردم به مسـئولان در کشور ما و دامن زدن بعضی از شخصیت‌های سیاسی و حتی فرهنگی به بی‌اعتمادی مردم می‌گویـد: «در واقع شـخصیت‌ها با بی‌اعتماد کـردن مردم به رسـانه‌های سـنتی، عملاً یک پشـتوانه فرهنگی را از خود سلب می‌کنند. اگر اعتمـاد عمومـی خدشـه‌دار و امید اجتماعی تضعیف شـود، خواهی نخواهی مردم تمایل بیشـتری به پذیرش اخبار جعلـی و اطلاعات مخدوش پیدا می‌کنند. مجموعه‌ای از عوامل باید دسـت به دسـت دهد تا رابطه بین رسانه و مـردم تـوأم بـا اعتمـاد متقابل شـود. مردم باید محرم دانسـته شـوند و رسانه‌ها هم باید بـه مسـئولیت اجتماعـی خـود عمـل کننـد تـا بخصـوص در مواقـع حسـاس کـه نیـاز به اعتمادسـازی یا نیاز به اعتماد مردم به دولت وجود دارد این امر محقق شود.»

اکبـر نصراللهـی رئیـس دانشـکده علـوم اجتماعی، ارتباطات و مطالعات رسانه، ایران را کشـوری در معـرض بحران‌هـای مختلف و مخاطرات فراوان توصیف می‌کند، مخاطراتی که اگر مسئولان و رسانه و مردم مراقب نباشند آنها هم به سیاهه بحران‌ها افزوده خواهند شد. او از بمباران اخبار توسـط رسانه‌های دشمن و بحران‌افزایی توسط کنشگران سیاسی و داخلی بـدون هیچ حد و مـرزی می‌گویـد: «در چنین شـرایطی رسانه‌ها باید مسـئولانه رفتار کنند و مراقب باشـند آرامش روحی، روانی مردم که حد و آستانه‌ای دارد مورد تعرض قرار نگیرد. مردم هم حق دارند بدانند و هم حق دارند در سـونامی اخبار منفـی و دروغ، آرامش روحی و روانی‌شان مورد تعرض قرار نگیرد. از آن طرف مردم هم مسـئول هسـتند. حالا به هر دلیلی ممکـن اسـت کنشگران سیاسی و رسانه‌ای حقـوق مـردم را رعایـت نکننـد و از هر طریق بخواهنـد به اهداف خود برسـند امـا مردم که درواقع در معرض این پیام‌ها هستند خودشان نباید بـه پربیننده‌تر شـدن پیام‌هـا و خبرهای دروغ بحران‌افـزا کمـک کننـد.» نصراللهـی اصطلاح «تقوای مجـازی» را به‌کار می‌گیرد تا به مردم بگوید اگر توانایی راسـتی‌آزمایی یک خبـر را ندارنـد بعد از دیـدن آن از بازنشـرش بپرهیزند.

آیـا سـواد رسـانه‌ای تنهـا محـدود بـه مـردم اسـت؟ اگر نشـر یـک خبـر را دارای سـه ضلع بدانیـم، قاعدتاً یک ضلع آن مردم هسـتند و اضلاع دیگر هم خود رسـانه و مسـئولان. پس سـواد رسانه‌ای محـدود به مـردم نمی‌ماند. نصراللهی در این زمینه می‌گوید: «متأسـفانه مسئولان و رسـانه‌ها تا بحرانی اتفاق می‌افتد می‌گویند مردم سـواد رسـانه‌ای پایینی دارند، این درحالی است که اگر مردم سواد رسانه‌ای پایینی داشـته باشـند چیز عجیبی نیست و از مردم نمی‌توان انتظار داشت چون متخصص نیسـتند. عجیب این است که سـواد رسانه‌ای خبرنـگاران و مدیـران رسـانه و مسـئولان هم پاییـن اسـت و آنهایـی که مسـئول بـالا بردن سواد رسانه‌ای مردم هسـتند خودشان سواد رسـانه‌ای کافـی ندارنـد. اگـر مسـئولان سـواد رسـانه‌ای بالایی داشته باشند در زمانه بحران بموقـع خبررسـانی می‌کننـد و نیـاز مـردم را بموقـع تأمیـن می‌کنند تـا مردم هـم مجبور نباشند برای تأمین نیاز به دنبال منابع خبری فیک و کم‌اعتبار بروند.»

او دلیـل برآمدن بحرانی از دل بحرانی دیگر را نیـاز مردم به آگاهی از اتفاقات می‌داند؛ دقیقاً همان‌جایـی کـه افـراد جامعه بیـش از پیش از شـبکه‌های اجتماعـی اسـتفاده می‌کننـد و سایت‌ها و روزنامه‌های رسمی را ورق می‌زنند: «وقتـی می‌بینیـد در دل یـک بحـران، بحران جدیـدی به‌وجود می‌آیـد یـا بحران‌افزایی می‌شـود، دلیـل ایـن اسـت کـه یـا احتمـالاً مسـئولان نیازهـای خبـری مـردم را متوجـه نیسـتند یا به رسـانه رسـمی اعتماد نمی‌کنند یـا جلوی انتشـار خبـر را می‌گیرند یا دیـر وارد میدان شـدند و درنتیجه با ایـن رفتارها باعث می‌شـوند شایعات زیادی تولید و منتشر شود. اگر رسانه‌ها در مواقع بحران بموقع وارد عمل شوند دیگر اصلاً خبر دروغ به وجود نمی‌آید یا فرصت برای دروغ‌پراکنی خیلی کم می‌شود. علـت به‌وجود آمـدن خبر دروغ این اسـت که از طرفـی مـردم نیـاز بـه اطلاعـات دارنـد و از طرف رسـانه و مسـئولان دیر وارد میدان عمل می‌شوند.»

شاید هیچگاه اخبـار دروغ مانند زمان انتشـار ویروس کووید ۱۹ به جان ما بستگی نداشت. از روز اول تا امروز که یک‌سال از همه‌گیری گذشته است هنوز هم صفحات مجازی بسیاری وجود دارنـد کـه بـا دادن اطلاعـات بـدون پشـتوانه علمی با جان مردم بـازی می‌کنند. آنها برای چند لایک بیشتر، از آخرین روش‌های درمانی می‌گوینـد و در ایـن بیـن مـردم بی‌حوصلـه و خسـته از سـالی ترسـناک، آنهـا را همرسـانی می‌کنند. چه زمانی حیاتی‌تر از امروز برای زمان آموزش رسانه‌ای خواهد بود؟

> **مجید رضائیان:** مردم در شبکه‌های اجتماعی بسرعت از فکت به سمت پسافکت می‌روند. این فاصله جایی است که باید یک فعال رسانه یا رسانه‌های معتبر در آن نقطه بایستند و از چرخه بی‌حاصل فکت به پسافکت جلوگیری کنند
>
> **اکبر نصراللهی:** رسانه‌ها باید مسئولانه رفتار کنند و مراقب باشند آرامش روانی مردم که حد و آستانه‌ای دارد مورد تعرض قرار نگیرد. مردم هم حق دارند بدانند و هم حق دارند در سونامی اخبار منفی و دروغ، آرامش روانی شان مورد تعرض قرار نگیرد
>
> **محمد مهدی فرقانی:** رسانه‌ها در کنار اطلاعات و اخبار و گزارش‌ها بطور ضمنی و صریح در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌ها و کارکرد رسانه، به مردم آموزش دهند تا از این طریق قدرت تشخیص و انتخاب را در مردم بالا ببرند

جـــدول سـودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری در خانه‌های سفید قرار دهید که هر رقم در سطرها، ستون‌ها و مربع‌های کوچک ۳ در ۳ یکبار دیده شود

۳۶۱۳

آسان

۹	۵		۴		۱	۷	۶	
		۱			۹			۴
				۳				
	۳	۵			۲		۱	۹
۱		۴	۶		۵	۳		۸
۶	۷		۸			۲	۴	
				۲				
۲			۳			۹		
	۴	۶	۹		۸		۲	۳

متوسط

۴			۷	۱				
		۷		۶				
۵		۸	۳		۲		۶	
		۹		۳	۵		۴	
	۴		۶		۱		۹	
	۶		۸	۹		۲		
	۲		۴		۳	۶		۷
				۸		۹		
				۲	۷			۳

سخت

۹						۴		۳
		۴		۵			۹	
				۱				۵
		۷			۷			
	۶	۸		۳		۲	۴	
			۸			۷		
۷				۲				
	۱			۸		۶		
۵		۲						۱

خیلی سخت

			۹		۴			۵
۴		۱	۷			۹	۶	
		۳						
			۸			۲		
	۷	۴				۶	۹	
		۹			۷			
						۵		
	۸	۵			۲	۳		۴
۳			۵		۸			

حل جدول سودوکو شماره ۳۶۱۲

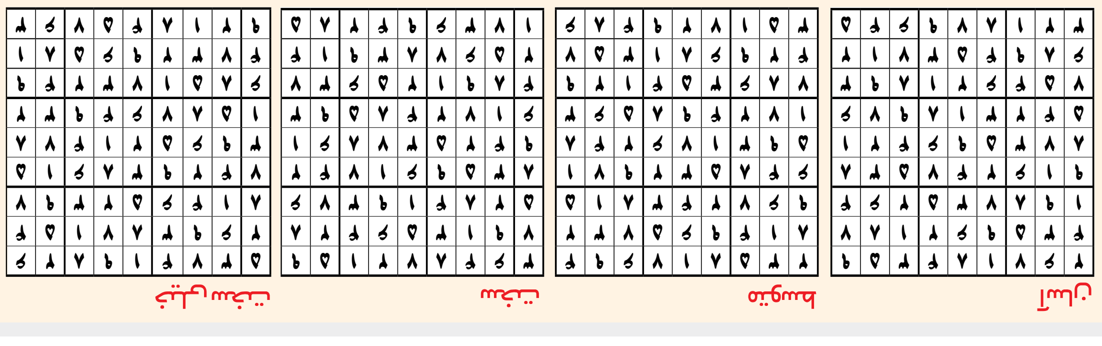

یک جـدول با دو شـرح

جدول روزنامه *ایران* دارای دو «شرح عادی و ویژه» است. در صورت تمایل به حل دو شرح ابتدا یکی از شرح‌ها را با مداد حل کرده و سپس با پاک کردن جواب شرح اول، به حل شرح دوم بپردازید.

۷۵۷۹

جدول عـادی

افقی:

۱- طمعکاری- پشت و پناه
۲- مقابل «مثبت»- پیغام، خبر- شهری از توابع «میبد» یزد دارای آثار باستانی
۳- از حواریون- غلاف خنجر- لباس شنا
۴- صف، رسـته- خالص- جنس کلاه روسـتایی- همراه «تاخت»
۵- آب در لغت محلی- گاری دو چرخ که از چوب ساخته شده- گلی زینتی
۶- فروش ارزان- از انبیا- صورت
۷- بنفش بسیار روشن- تناور- مخفف چاره
۸- رشـته کوهـی در غـرب کشـورمان- عقایـد- کشـور، سرزمین
۹- تلفظ حرف «ض»- دهن دره- مثل و نظیر
۱۰- قمر مشتری- کشور «باماکو»- برگشته
۱۱- زمـان تعیین شـده وقوع امـری- عـددی دو رقمی- مخفف مگر
۱۲- خورشـید- خواهش و التمـاس- رود اروپایی- میوه باب لواشک
۱۳- کافر- بالای خانه- غذای محلی «اردبیل»
۱۴- ناچاری- تفرجگاه «تهران»- یار بهمان!
۱۵- آسمان غرنبه- روبات

عمودی:

۱- بازیگر خانم سـریال در حال پخش «جـلال ۲»- آمار، تعداد
۲- از جوایز ادبی- زبانه آتش- محل بازگشت
۳- هرطرف از ورق کتاب- رشک برنده- خودرأی
۴- پایتخت جهانی موسـیقی- نام پسـرانه- ابر غلیظ- نوبت بازی
۵- گل سرخ نقاشی- اظهار نظر بی جا در امری- چاشنی قرمز غذایی
۶- عضو صورت- نیازمندی و احتیاج- التماس کننده
۷- ذات و نفـس هـر چیز- قوه باصره- شـهری در اسـتان «مرکزی»
۸- منعکس کننده اجسام- سوی دیگر- شاگرد دکان
۹- درست و کامل- پر آب‌ترین رود جهان- دورویی
۱۰- ایـوان آن مایـه عبـرت اسـت- زنـی تکریم شـده در اسلام- چوب خوشبو
۱۱- پسوند نسـبت- پسـر چهارم یعقوب نبی- خودروی ایرانی
۱۲- خـراب کـردن- عصاره میـوه- صـادرات «برزیل»- رهایی از مرض
۱۳- بندر کشورمان- بی دست و پا- دلیل ها
۱۴- جمع شیء- برادران مخترع هواپیما- تیم «انزلی»
۱۵- تاکنون- از صادرات کشور «مالزی»

جدول ویــژه

افقی:

۱- منظـور وضعیـت نامشـخص و نامعلـوم اسـت- تیـم «محمـد عباس‌زاده»
۲- گردهمایی- خندان و شکفته- ایل
۳- علاقه همراه با اعتقاد- هراسناک- پزشک
۴- آتش قرآنی- علامت مصدر جعلی- جنگ- از توابع «دماوند»
۵- ناخن چهارپا- سروده غرور آفرین- پشت سرهم
۶- هواپیمای کارتونی- واقف- دریافتن
۷- بیسکوئیت سبک- از عناصر معماری بومی سواحل خلیج فارس- آشپزی
۸- پوشیده شده- کوه اروپا- زیرشلواری
۹- درخت و نهال رز- رب النوع ماه- سفت و سخت
۱۰- فرمـان اتومبیـل- از بخش‌های اوسـتا- اجسـام ذره بینی خون
۱۱- مفید- ماده قندی میوه‌ها- هر فصل یسنا
۱۲- جا- پول «قبرس»- فرد، ذات- گلو
۱۳- همیشه- هدایت شده- دانه خوراکی پرخاصیت
۱۴- نمـای عمـارت- باهـوش- پایتخـت «جمهـوری آذربایجان»
۱۵- روسـتای «آرامـگاه بابـا حسـین»- دریاچـه‌ای در «مجارستان»

عمودی:

۱- یـک قطعـه آنالوگ سـه سـر کـه به‌صـورت مکانیکی قابلیت چرخش دارد- آموزشیار دانشگاه
۲- جمع جرم- جناح لشکر- دربردارنده
۳- هلاک- لگد حیوان- معشوقه زئوس
۴- آذرخش- بهت و شگفتی- پسوند نسبت- روشنی بخش شب
۵- جانشین غسـل و وضو در مواقع ناچاری- صداقت- پوست کنده
۶- کاغذ روزنامه- روشنی- ناخوش
۷- نـام- نوعـی از خـودروی هیوندا- شـهری در اسـتان «کرمان»
۸- از جنس فلز مادر- درد- بخشی از تلفن
۹- پاکیزه- هفته‌نامه معتبر آلمان- دروازه
۱۰- اسب تنومند- پیمودن طریقت- دو تا الف
۱۱- سفید آذری- دادگستری- یدک کشی خودرو
۱۲- بزرگتریـن غـده بـدن- همـان یـک اسـت- اخبـار انگلیسی- بیماری مسری
۱۳- فیلمـی از «احسـان عبدی‌پـور»- طبـل زن- شـکر متبلور
۱۴- فیلسوف فرانسـوی عصر روشنگری- آب سوار- شعر کوتاه ژاپنی
۱۵- رونده- لقب «ویلیام شکسپیر»

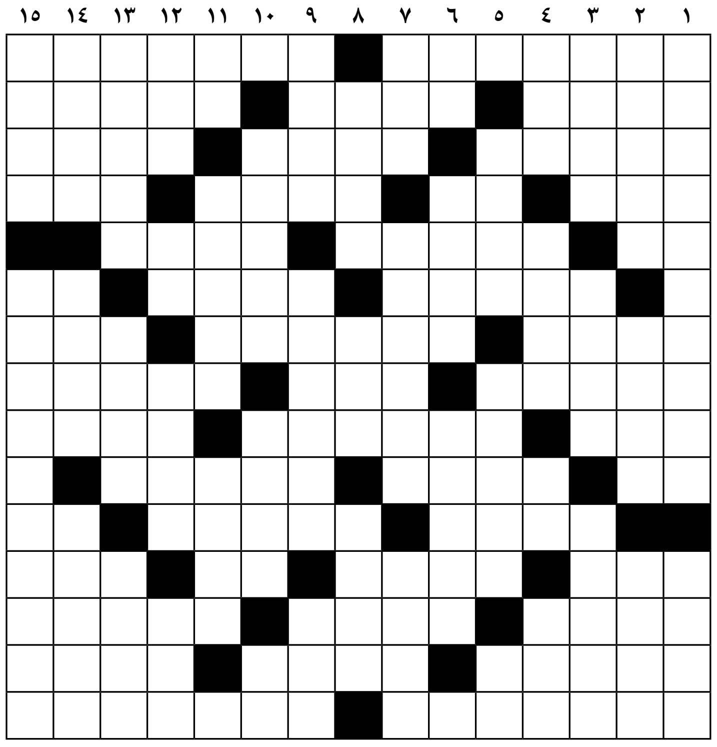

حل جدول عادی شماره ۷۵۷۸

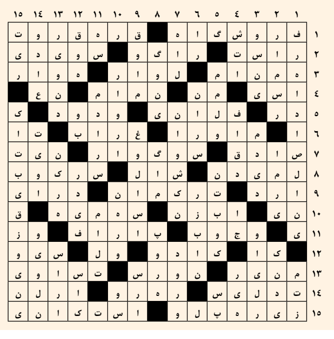

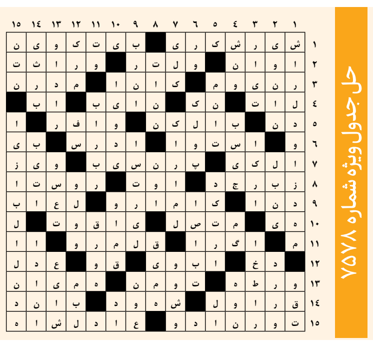حل جدول ویژه شماره ۷۵۷۸